

**Громадська та культурна діяльність
родини Мордовських на Катеринославщині
у другій половині XIX – початку XX ст.***

Людмила Лучка

Кандидат історичних наук
ORCID: 0000-0002-1792-2349
Researcher ID: V-3277-2017
Luchka64@i.ua

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
проспект Гагаріна, 72, Дніпро, Україна, 49010*

Анотація. *Мета статті* – висвітлити внесок катеринославської родини Мордовських у розвиток бібліотечного простору губернії. *Методи дослідження:* системно-структурний, аналітико-синтетичний, компаративний. *Основні результати.* Родина Мордовських залишила помітний слід у культурному та громадському житті Катеринославської губернії. Окремих представників родини, різних за фахом, об'єднувала співпраця з бібліотечними осередками. Життєвий шлях земського дяча, гласного Катеринославської міської думи П. Г. Мордовського був тісно пов'язаний з бібліотечною радою, а його досягнення на ниві бібліотечної справи сприяли підвищенню статусу бібліотек. Досвід роботи та внесок Г. П. Мордовської у розвиток Міської громадської бібліотеки на початку XX ст. був значущим та вагомим, а саме: активна участь у реорганізації бібліотечної справи та її напрямків. П. Ф. Мордовський, відомий своєю плідною діяльністю у Новомосковському товаристві сільських господарів як аграрій, відповідав за фахову бібліотеку та її поповнення наприкінці XIX ст. У цій площині він проявив себе як знаний бібліотекар з питань комплектування та обслуговування літературою членів осередку. *Висновки.* Визначено місце та роль земських і громадських діячів родини Мордовських у культурному просторі краю. Опис життєдіяльності окремих постатей допомагає створити широке краєзнавче коло. *Практичне значення.* Рекомендовано науковцям для поглибленого вивчення історичного та бібліотечного краєзнавства. *Наукова новизна* полягає у виявленні автором раніше недосліджених матеріалів про діяльність окремих особистостей катеринославської інтелігенції. *Тип статті:* описова.

Ключові слова: бібліотечна справа; бібліотечне краєзнавство.

Надіслана до редколегії 11.06.2019

Прорецензована 21.06.2019

Рекомендована до друку 31.07.2019

---

* Статтю підготовлено відповідно до завдань держбюджетної теми 0119U100450 «Духовна культура та суспільне життя в історичній пам'яті Наддніпрянської України (XVI – початок XXI ст.)».

**Public and cultural activity of the Mordovsky family
in Yekaterinoslav Region in the second half of the 19th
and in the beginning of the 20th centuries***

Liudmyla Luchka

PhD (History)

ORCID: 0000-0002-1792-2349

Researcher ID: V-3277-2017

Luchka64@i.ua

*Oles Honchar Dnipro National University
72 Gagarin avenue, Dnipro, Ukraine, 49010*

Abstract. *The purpose of the article* is to highlight the contribution of the Mordovsky family to the development of library space of Yekaterinoslav province. *Research methods:* system-structural, analytical-synthetic, comparative. *Main results.* The Mordovsky family left a remarkable trace in cultural and public life of Yekaterinoslav province. Individual representatives of the family, which had different occupations, were united by cooperation with library centers. The life path of a zemstvo leader and a member of Yekaterinoslav Town Duma P. G. Mordovsky was closely connected with the library board, and his achievements in the field of library business contributed to the enhancement of libraries' status. Experience and contribution of G. P. Mordovska to the development of the Town Public Library at the beginning of the 20th century was significant, namely, an active participation in library reorganization. P. F. Mordovsky, an agrarian, known for his productive activity at Novomoskovsk association of village farmers, was responsible for the specialized library and its replenishment at the end of the 19th century. In this field he manifested himself as a professional librarian dealing with issues on the library's replenishment and book loaning to the members of the centre. *Conclusions.* The place and role of *zemstvo* and public leaders from the Mordovsky family in cultural space of the region are determined. The description of lives of individual members of the Mordovsky family helps create a broad ethnographic circle. *Practical meaning.* It is recommended for scholars for in-depth study of historical and library lore studies. *The scientific novelty* is the discovery by the author of previously unexplored materials about the activities of individual personalities of Yekaterinoslav intelligentsia. *Type of article:* descriptive.

Keywords: Library Business; Library Ethnography.

Received 11.06.2019

Reviewed 21.06.2019

Accepted 31.07.2019

---

* *The article is prepared in accordance with the tasks of the state budget theme 0119U100450 "Spiritual culture and social life in historical commemoration of the Dnipro Ukraine (the 15th – the beginning of the 21st centuries)".*

Постановка проблеми. Відродження історичного шляху Катеринославської губернії сприяє сучасному розвитку національних процесів. Вивчення історії родин та визначення їх ролі у суспільному і культурному житті держави є важливим напрямком сучасних історико-краєзнавчих досліджень. Регіональний документний ресурс містить значний інформаційний потенціал, який допомагає виявити внесок пересічних громадян у розвиток інтелектуального середовища Катеринославщини.

Історіографія. За визначеною тематикою ґрунтовними є розвідки Г. К. Швидько, Т. Ф. Литвинової, І. О. Кочергіна, М. П. Чабана.

Мета дослідження полягає у висвітленні ролі та внеску катеринославської родини Мордовських у розвиток бібліотечної справи губернії.

Джерела. Дослідження спирається на комплекс архівних та опублікованих історичних джерел та літератури з фонду Дніпровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького, наукової бібліотеки Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці XIX ст. у Катеринославі були відомими брати Мордовські: Павло та Феодосій Гнатовичі. Вони були спадковими дворянами Новомосковського повіту Катеринославської губернії. Поміщик Павло Гнатович Мордовський мав землі на правому березі Дніпра. Брати присвятили своє життя земській справі та громадській діяльності. Значний внесок діячі зробили у розвиток катеринославських закладів та товариств попечительства. Протягом 1893–1897 рр. П. Г. Мордовського обирали гласним Катеринославської міської думи.

З 1889 р., дати відкриття міської громадської бібліотеки у Катеринославі, та до 1906 р. П. Г. Мордовський входив до складу Бібліотечної ради. З 1889 р. по 1901 р. він обіймав посаду секретаря та заступника голови, з 1902 р. по 1906 р. виконував обов'язки Голови бібліотечної ради. За період багаторічної діяльності П. Г. Мордовський вивчав бібліотечну справу і брав постійну участь у вирішенні актуальних питань та назрілих проблем. Ця людина заслуговує на глибоке висвітлення його діяльності на користь культурного розвитку губернії. Наприкінці XIX ст. (1890–1891 рр.) з метою збереження книг Бібліотечна рада піклувалася про дбайливе ставлення до видань. На порядок денний виносилися питання фінансування бібліотеки, а саме: виділення коштів на комплектування фондів (Краткая историческая записка о двадцатилетнем существовании Екатеринославской городской общественной библиотеки, 1915, с. 7–9).

Земські та освітні діячі розуміли значення книг як літературних пам'яток і тому у 1891 р. обговорювали питання щодо відкриття у бібліотеці відділу «місцевих та інших історій» рідкісних видань. Через три роки, у 1894 р., було створено відділ рідкісних книг, який зберігав в одному місці рідкісні та старовинні видання, рукописи з усіх відділів бібліотечного фонду для користування ними у бібліотеці. У 1893 р. члени Бібліотечної ради розглянули скаргу пана Жигачова як читача про кількість виданої додому літератури. Рішення було прийнято відповідно до бібліотечних правил.

У 1893 р. з метою збереження книг та їх повернення до фондів Рада вносить пропозицію про введення гарантійного зобов'язання за підписом бухгалтера організації, де працював читач. Саме П. Г. Мордовський, який брав участь в обговоренні цього питання, виступив за введення читачьких квитків з правом користування книгами без застави та гарантійних листів. Тільки у 1895 р. Рада підтримала ініціативу П. Г. Мордовського щодо системи обслуговування читачів (Отчет о состоянии Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1893 г., с. 10–13). Члени Бібліотечної ради опікувалися й придбанням бібліотечних меблів та інвентарю, зокрема у 1894 р. бібліотека отримала шафи для книг. Під час діяльності П. Г. Мордовського у Бібліотечній раді фонд іноземних видань кількісно зріс. У 1895 р. бібліотека отримала передплачені два видання французькою та німецькою мовами. Таким чином бібліотека реагувала на збільшення мешканців-іноземців, щоб якісно задовольнити їх читачькі потреби (Отчет о состоянии Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1895 г., с. 4–5, 10).

На межі XIX і XX ст. підвищувався попит на періодіку. На чергових засіданнях Рада переглядала та доповнювала переліки журналів і газет кількістю їх примірників, необхідних катеринославським читачам (1896 р. – 55 прим.; 13; 1901 р. – 59; 15). Рада доходила суті справи, намагаючись не відкладати обговорення або прийняття рішення на наступні зустрічі. Неприємна ситуація складалася з поверненням книг після читання до бібліотеки. За цих умов була проведена фінансова перевірка коштовних (дорогих за вартістю) книг та укладено новий каталог (Отчет о состоянии Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1898 г., с. 7–8).

Крім того, члени Ради прислухалися до читачьких звернень щодо придбання нових видань, після жвавих обговорень приймалися позитивні рішення. У цих питаннях важливу роль відігравав аналіз відмовлення, який співробітники читальної зали та абонементу готували для ради щорічно. Це допомагало якісно на той час комплектувати фонди. Не залишалися поза увагою ради під керівництвом П. Г. Мордовського

питання псування, крадіжок та збереження книг у читальній залі, а саме: виривання сторінок, ілюстрацій, непристойні написи на сторінках тексту та полях (Отчет о состоянии Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1899 г., с. 12).

Крім вищезазначеного, варто додати, що члени Бібліотечної ради, як прогресивні діячі та фахівці різних галузей, опікувалися умовами праці та статусом бібліотечного працівника. Так, з 1898 р. бібліотекарі отримали право на відпустку. Рада підвищила платню бібліотечному службовцю від 10 крб. до 12 крб. на місяць. У зв'язку з виробничою необхідністю Рада позитивно вирішила питання щодо збільшення штату помічниць завідуючої на дві одиниці. У 1905 р. у зв'язку з політичною ситуацією підвищився попит на читання. Читацька аудиторія Миської громадської бібліотеки зростала і вимагала виконання найрізноманітніших запитів. За цих умов відповідно до Маніфесту 17 жовтня 1905 р. Бібліотечна рада прийняла рішення про повернення до фондів раніше вилученої літератури.

Голова Бібліотечної ради П. Г. Мордовський помер у 1906 р. Катеринославська міська громадська бібліотека високо оцінила його діяльність за особистий внесок у розвиток бібліотечної справи міста. За роки плідної праці П. Г. Мордовський зарекомендував себе як людина чуйна, відкрита, шанувальник та прихильник виховної ролі книги у суспільстві, ініціатор відкритого доступу читалень широким верствам населення, особливо незаможним мешканцям. Він виступив і домігся скасування платні у читальній залі, що привело до збільшення кількості відвідувачів. Це був важливий позитивний момент у діяльності бібліотеки на початку ХХ ст., про що свідчить такий факт: після смерті П. Г. Мордовського у 1908 р. Бібліотечна рада запровадила грошову заставу за користування науковою літературою, що призвело на зниження книговидачі зазначених видань.

Як людина порядна, відповідальна, ділова, П. Г. Мордовський сумлінно виконував свої обов'язки. Він відвідував усі засідання, тому знав усі проблеми культурного осередку та був причетним до їх вирішення. У 1906 р. на вшанування пам'яті багаторічного активного діяча П. Г. Мордовського у залі бібліотеки було розміщено портрет, пройшла панахида, під час якої були присутні міський голова, гласні діячі, члени Бібліотечної ради, працівники бібліотеки та мешканці губернії. На 25-річному ювілеї бібліотеки у 1914 р. лунали слова подяки та великої пошани головам бібліотечної ради Г. А. Залюбовському та П. Г. Мордовському (Отчет Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1906 г., с. 8–9).

Життя Ганни Павлівни Мордовської тісно пов'язано з Катеринославською міською громадською бібліотекою. Роки її діяльності у бібліотеці охоплюють період з 1903 р. по 1917 р. під керівництвом С. В. Єгорової та У. І. Дикаревої. Її постійними помічницями були К. І. Пчолкіна, М. К. Рубаниста, К. С. Голубовська, А. Ф. Крамаренко (1912 р.). Г. П. Мордовська мала чоловіка – бухгалтера Міського громадського банку, губернського секретаря С. Й. Мордовського, та двох дітей. Родина мешкала у Катеринославі на площі Успенській (сучасна площа Успенська) у будинку Волоцької. На початку ХХ ст. Г. П. Мордовська, виконуючи обов'язки помічниці завідувачки бібліотеки, отримувала заробітну платню у розмірі 360 крб. на рік. (1912 р.).

Цікавим є документ, датований 1914 р., який містить клопотання Г. П. Мордовської до Катеринославського міського громадського управління про призначення їй пенсії чоловіка у зв'язку з його смертю. Отримуючи невелику бібліотечну заробітну платню (480 крб. на рік). Г. П. Мордовська зазначала, що не може фінансово підтримувати свою родину, зокрема виховувати сина й доньку. Управління задовольнило прохання бібліотекарки, призначивши щорічну пенсію у розмірі її окладу (480 крб.) (Известия Екатеринославского городского общественного управления, 1914, с. 72).

За період діяльності Г. П. Мордовської у Міській громадській бібліотеці відбулася реорганізація бібліотечної справи, зокрема введення статистичного звіту та нововведення у складанні каталогів на загальний бібліотечний фонд. З метою зручності обслуговування та контролю за читачами облаштовано робоче місце співробітниці читальної зали. У 1903 р. починають діяти нові *«Правила для посетителей Екатеринославской городской общественной библиотеки»*, затверджені Міською думою 19–21 березня 1903 р., якими Г. П. Мордовська користувалася під час роботи.

У 1907 р. Г. П. Мордовська разом з іншими помічницями вирішували питання повернення до основного фонду вилучених раніше книг та журналів. Відповідно до циркуляру Міністра внутрішніх справ за № 1805 від 8.02.1907 р., було укладено *«Алфавитный каталог»*, до якого вміщено 193 назви книг та 10 періодичних видань. Новий закон про друк закріпив право на користування у публічних бібліотеках, громадських читальних залах та безкоштовних народних читальнях раніше забороненими виданнями. У цей рік копіткою було робота з обліку та обробки приватної бібліотеки Ю. А. Пехотинської, яка подарувала міській громадській бібліотеці цінну колекцію зібраних нею видань за тематикою народної освіти. У 1908 р. Г. П. Мордовська брала участь у складанні додаткового каталогу на основний бібліотечний

фонд у зв'язку з його зростанням (Отчет Екатеринославской городской общественной библиотеки, 1907, с. 3–4).

У 1907–1914 рр. важливим було питання дитячого читання, а саме: структури каталогу, який мав незручності у користуванні. У зв'язку з розширенням видавничого репертуару першорядною була робота зі складання додатків до основного каталогу за 1905–1907 рр. У 1914 р. питання дитячої літератури у бібліотеці знову привернуло увагу, зокрема створення окремого дитячого відділу та відповідного каталогу за віком і темами, але за відсутності фінансів вирішення питання перенесено до кращих часів. Працівники бібліотеки за планом, затвердженим Комісією з дитячого читання, піклувалися про придбання у читальну залу комплекту підвищеного попиту книг та навчальних посібників для учнів (Краткая историческая записка о двадцатилетнем существовании Екатеринославской городской общественной библиотеки, 1914, с. 5–6).

У 1914 р. на прохання містян, з досвіду Харківської публічної бібліотеки, Г. П. Мордовська брала участь у створенні з фондів бібліотеки «українського відділу» з окремим покажчиком. У 1914 р. Катеринославська міська громадська бібліотека скромно і без пафосу відсвяткувала 25-річчя своєї діяльності, на заходах якої був присутній бібліотечний колектив, у тому числі Г. П. Мордовська. До ювілею бібліотека впровадила нові форми обліку фонду, удосконалила процес обслуговування, а саме: книговидання, та посилила контроль за поверненням видань читачами. На жаль, за відсутності джерел залишається не висвітленою доля Г. П. Мордовської після 1917 р.

Ім'я Петра Феодосійовича Мордовського зустрічається у *«Журнале общих собраний»* Новомосковського товариства сільських господарів (хазяїв) за 1898–1899 рр. П.Ф. Мордовський за походженням дворянин, з родини відомих земських та аграрних діячів другої половини XIX – початку XX ст. Батько – Феодосій Гнатович Мордовський був поміщиком, землевласником, засновником Товариства сільського господарства у Катеринославі, мати – Марія Михайлівна, спадкова дворянка Новомосковського повіту. Петро мав двох братів: Георгія та Михайла. Петро Феодосійович Мордовський був племінником Павла Гнатовича Мордовського. Відомо, що до Катеринослава він мешкав в Уфимській губернії, де працював за фахом (Чабан, М. П., 2016, с. 7).

Товариство сільських господарів було засновано у 1894 р., обов'язки голови виконував М. К. Бахмутов, посаду секретаря обіймав П. М. Сочинський. Членами Товариства були мешканці Новомосковського повіту, які мали земельні ділянки, пасовища, лісові угіддя, П. А. Пчолкін, І. П. Магденко, Ф. Г. Мордовський. П. Ф. Мордовський,

як повітовий агроном, брав активну участь у засіданнях осередку, зокрема у жовтні 1898 р. підготував доповідь «*Об устройстве центрального склада земледельческих орудий при Губернской земской управе*», яка містила корисну інформацію з агрономічної техніки Катеринославської губернії (Четвертый год деятельности Новомосковского общества сельских хозяев, 11 октября 1898 г. – 11 октября 1899 г., 1899, с. 15–16). Діач брав участь у дискусіях та обговореннях актуальних для повіту питань, а саме: виписки насіння. Важливими є погляди П. Ф. Мордовського на діяльність земського агронома у повіті. Він виступав за тісну співпрацю агрономів з фаховими товариствами губернії з метою сприяння підвищенню рівня та якості сільського господарства (Джусов, А. Б., 2003, с. 78–80; Журналы общих собраний членов Новомосковского общества сельских хозяев, 22 ноября 1898 – 5 сентября 1899 г., 1899, с. 26).

Товариство мало фахову бібліотеку, про яку постійно піклувалося. Свідченням того є звіт секретаря П. М. Сочинського про нові надходження видань від Міністерства землеробства та їх відображення у каталогах бібліотеки (Журналы общих собраний членов Новомосковского общества сельских хозяев, 22 ноября 1898 – 5 сентября 1899 г., 1898, с. 14). Осередок підтримував книгообмін фаховою літературою з колегами інших губерній України та Росії, надсилаючи подяки дарувальникам. Вагомий внесок у процес становлення та розвитку бібліотеки зробив П. Ф. Мордовський. Так, на засіданні загальних зборів від 30 квітня 1899 р. діач порушив питання про стан бібліотеки та запропонував свої послуги щодо її завідування, а саме: відповідати за процес обслуговування книгами членів Товариства. П. Ф. Мордовський виявив ініціативу разом із секретарем товариства П. М. Сочинським привести до ладу бібліотеку та скласти діючий каталог на сформовані фонди (Журналы общих собраний членов Новомосковского общества сельских хозяев, 22 ноября 1898 – 5 сентября 1899 г., 1899., с. 29).

На посаді бібліотекара він підвищену увагу приділяв комплектуванню фонду сучасною спеціальною літературою, що вимагало певних щорічних асигнувань на придбання окремих творів з різних галузей сільського господарства. Рада товариства підтримувала П. Ф. Мордовського у його починаннях, призначивши його відповідальним за складання переліків потрібних книг для ознайомлення на загальних зборах осередку (Журналы общих собраний членов Новомосковского общества сельских хозяев, 22 ноября 1898 – 5 сентября 1899 г., 1899, с. 25–27). Як людина широкої ерудиції та обізнаності, П. Ф. Мордовський вивчав вітчизняний та зарубіжний досвід, знайомився з новітніми напрямками розвитку аграрних наук. За умов впровадження нових тех-

нологій у сільське господарство він наполіг на отриманні у бібліотеку необхідної за даною тематикою літератури. Так, з його ініціативи у 1899 р. книгозібрання поповнилось значною кількістю брошур «*Об уралите*» (Журнали общих собраний членов Новомосковского общества сельских хозяев, 22 ноября 1898 – 5 сентября 1899 г., 1899, с. 28).

Товариство поповнювало фонди цілими колекціями дарованих книг. У червні 1899 р. товариство отримало заяву М. Г. Медяника щодо передавання фахового зібрання м. Петриківки осередку. З метою вирішення цього питання було створено комісію у складі: А. Ф. Куліченко, П. Ф. Мордовський, К. М. Шевякін. П. Ф. Мордовський, як земський діяч, сприяв вирішенню актуальних проблем товариства у земській управі. Так, члени осередку підтримали ідею створення навчальної бібліотеки у Новомосковському ремісничому училищі, яке цього терміново потребувало (Журнали общих собраний членов Новомосковского общества сельских хозяев, 22 ноября 1898 – 5 сентября 1899 г., 1899, с. 33).

Завдяки П. Ф. Мордовському маємо звіт про бібліотеку товариства наприкінці XIX ст., що свідчить про певні бібліотечні знання діяча, зокрема з формування бібліотечного фонду. Він усі наявні книги поділив за змістом на 14 відділів. Серед них відокремив періодичні видання, видання земств та фахових товариств, міністерські видання. Бібліотека мала літературу за такими напрямками: тваринництво, птахівництво, бджільництво, ветеринарія, садівництво, рільництво, городництво, лукивництво, шкідники. У 1899 р. бібліотека нараховувала 894 назви, понад 1 тис. томів, передплачувала 14 газет та журналів вартістю 49 крб. 56 коп. («*Деревня*», «*Земледелие*», «*Крестьянское хозяйство*», «*Лесной журнал*», «*Сельскохозяйственный журнал*», «*Хозяин*», «*Хуторянин*» тощо).

П. Ф. Мордовський склав короткі правила користування книгами та журналами, які було затверджено членами товариства. Керуючи бібліотекою, він привертав увагу своїх колег до процесу створення фонду якісної фахової літератури, а саме: придбання окремих кращих творів з різних галузей сільського господарства. Товариство своєчасно реагувало на пропозиції катеринославських мешканців, спрямованих на задоволення читацьких потреб, на що виділялися щорічно асигнування. П. Ф. Мордовський вів книгообмін з понад 40 фаховими товариствами, завдяки цьому фонди містили новітні видання (Четвертый год деятельности Новомосковского общества сельских хозяев, 1899, с. 15–16). Нетривале перебування П. Ф. Мордовського на Катеринославщині (близько року) мало вагомий результат для розвитку бібліотечної справи повіту. Відомо, що у листопаді 1899 р. діяч переїхав до Курська (Чабан, М. П., 2016, с. 7).

Висновки. Дослідження діяльності відомих родин та окремих постатей Катеринославщини має важливе значення у процесах створення цілісної картини культурного розвитку краю та висвітленні невідомих до цього часу фактів, подій, що допомагають визначити місце та роль особистості в історії. На прикладі родини Мордовських, зокрема трьох активних земських та культурних представників, визначено вагомий внесок кожного у розвиток бібліотечної справи краю.

Подяки. Автор висловлює подяку за критичні зауваження та поради співробітникам Наукової бібліотеки Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та Дніпровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького.

Бібліографічні посилання

Джусов, А. Б., 2003. *История Новомосковска*. Дніпропетровськ: Пороги. *Журналы общих собраний членов Новомосковского общества сельских хозяев, 22 ноября 1898 – 5 сентября 1899 г.* Новомосковск.

Известия Екатеринославского городского общественного управления, 1914, № 2.

Кочергин, І. О., 2015. *Соціальна трансформація Катеринославського дворянства (друга половина XIX ст. – початок XX ст.)*. Монографія. Дніпропетровськ: Герда.

Краткая историческая записка о двадцатилетнем существовании Екатеринославской городской общественной библиотеки, 1915. *Отчет Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1914 г.* Екатеринослав.

Литвинова, Т. Ф., 2011. *«Поміщицька правда». Дворянство Лівобережної України та селянське питання наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.* Монографія. Дніпропетровськ: Ліра.

Отчет Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1906 г., 1907. Екатеринослав.

Отчет Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1907 г., 1908. Екатеринослав.

Отчет о состоянии Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1893 г., 1894. Екатеринослав.

Отчет о состоянии Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1895 г., 1896. Екатеринослав.

Отчет о состоянии Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1898 г., 1901. Екатеринослав.

Отчет о состоянии Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1899 г., 1901. Екатеринослав.

Чабан, М. П., 2016. Міським головою пробував лише 17 днів. *Твій рідний край, № 49.*

Четвертый год деятельности Новомосковского общества сельских хозяев, 11 октября 1898 г. – 11 октября 1899 г., 1899. Новомосковск.

References

Dzhusov, A. B., 2003. *Istoriya Novomoskovska* [*The History of Novomoskovsk*]. Dnipropetrovsk: Porogy.

Zhurnaly obshchikh sobraniy chlenov Novomoskovskogo obshchestva sel'skikh khozyaev, 22 noyabrya 1898 – 5 sentyabrya 1899 g. [*Journals of general meetings of members of Novomoskovsk society of village owners, November 22, 1898 – September 5, 1899*]. Novomoskovsk.

Izvestiya Ekaterinoslavskogo gorodskogo obshchestvennogo upravleniya [*News of Katerinoslav City Public Administration*], 1914, no. 2.

Kocherhyn, I. O., 2015. *Sotsial'na transformatsiya Katerynoslavs'koho dvoryanstva (druha polovyna XIX st. – pochatok XX st.)* [*Social transformation of Yekaterinoslav nobility (second part of the 19th century and the beginning of the 20th centuries)*]. Monograph. Dnipropetrovsk: Gerda.

Kratkaya istoricheskaya zapiska o dvadtsatiletnem sushchestvovanii Ekaterinoslavskoy gorodskoy obshchestvennoy biblioteki [A brief historical note on the twenty-year existence of Katerinoslav City Public Library], 1915. *Otchet Ekaterinoslavskoy gorodskoy obshchestvennoy biblioteki za 1914 g.* [*Katerinoslav City Public Library Report for 1914*]. Ekaterinoslav.

Lytyynova, T. F., 2011. «*Pomishchyts'ka pravda*». *Dvoryanstvo Livoberezhnoyi Ukrainy ta selyans'ke pytannya naprykintsi XVIII – u pershiy polovyni XIX st.* [«*Landlord's Truth*». *The nobility of Left-Bank Ukraine and the peasant question at the end of the 18th century and in the first half of the 19th century*]. Monograph. Dnipropetrovsk: Lira.

Otchet Ekaterinoslavskoy gorodskoy obshchestvennoy biblioteki za 1906 g. [*Yekaterinoslav City Public Library Report for 1906*], 1907. Yekaterinoslav.

Otchet Ekaterinoslavskoy gorodskoy obshchestvennoy biblioteki za 1907 g. [*Yekaterinoslav City Public Library Report for 1907*], 1908. Yekaterinoslav.

Otchet o sostoyanii Ekaterinoslavskoy gorodskoy obshchestvennoy biblioteki za 1893 g. [Report on the state of Katerinoslav city public library for 1893], 1894. Ekaterinoslav.

Otchet o sostoyanii Ekaterinoslavskoy gorodskoy obshchestvennoy biblioteki za 1895 g. [Report on the state of Katerinoslav city public library for 1895], 1896. Ekaterinoslav.

Otchet o sostoyanii Ekaterinoslavskoy gorodskoy obshchestvennoy biblioteki za 1898 g. [Report on the state of Katerinoslav city public library for 1898], 1901. Ekaterinoslav.

Otchet o sostoyanii Ekaterinoslavskoy gorodskoy obshchestvennoy biblioteki za 1899 g. [Report on the state of Katerinoslav city public library for 1899], 1901. Ekaterinoslav.

Chaban, M. P., 2016. Mis'kym holovoyu probuv lyshe 17 dnyv [I stayed the city head only 17 days]. *Tvyy ridnyy kray* [Your Native Land], no. 49.

Chetvertyi god deyatel'nosti Novomoskovskogo obshchestva sel'skikh khozyaev, 11 oktyabrya 1898 g. – 11 oktyabrya 1899 g. [The fourth year of Novomoskovsk Society of Village Owners, October 11, 1898 – October 11, 1899], 1899. Novomoskovsk.